

NUSAYRİLER, İSLAMLAŞTIRMA POLİTİKASI VE TÜRKLÜK MEFHUMU

ISLAMIZATION AND TURKIFICATION OF NUSAYRIS IN THE LATE OTTOMAN EMPIRE AND EARLY TURKISH REPUBLIC

Ali Zeynel GÖKPINAR*

Özet

Bu çalışma Nusayriler, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet arasındaki ilişkileri İslamlaştırma ve Türkleştirme siyasetleri üzerinden incelemektedir. Orijinal arşiv belgeleri ile ikincil kaynak taramasına dayanan bu araştırma, İslamlaştırma politikasının Nusayriler nezdinde başarısız olmakla beraber Sultan II. Abdülhamit'in devlet-Nusayri ilişkilerini tamir ettiğini, Kemalist rejimin Türkleştirme politikasının gayet başarılı olduğunu iddia etmektedir. Fakat devletin bu başarısına rağmen Sünni cemaatin Nusayrilere karşı olumsuz bakışı Osmanlı'dan günümüze bir devamlılık arz etmektedir. Türkiye'deki Nusayrilerin hikayesi Türk modernleşmesi ve jeopolitik hırslarla iç içe geçmiştir. Kemalist Türkiye'de Nusayriler eğitim, akademi ve devlet işbirliği ve laiklik politikaları kullanılarak Türkleştirilmiştir. Keza Sancak meselesi Nusayri kimliğinin ve Arap milliyetçiliğinin sınırlarının çizilmesinde fiziki ve duygusal sınırlar çizerek kilit bir rol oynamıştır. Türkiye'de kalan Nusayrilerin sayısının azlığı ve Osmanlı'ya ait acı geçmiş Kemalist rejimin Nusayrilerin kalbine ve zihnine girmesini kolaylaştırmıştır. Günümüzde Nusayri gençlerinin eğitim yoluyla asimile edilmesi ve anne-babalarının aksine Arapça konuşmaması ve öğrenememesi Nusayrileri varoluşsal bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Nusayriler, Osmanlı-Türk modernleşmesi, İslamlaştırma, Türkleştirme, Sancak meselesi, kimlik*

Abstract

This article examines the relationship between Nusayris, Ottoman Empire and the Turkish Republic with a focus on Islamization and Turkification. Combining secondary sources and original archival data, this study argues that the Islamization of Nusayris failed but Abdulhamit II succeeded in gaining their loyalty to the Ottoman state while the Kemalist regime was able to largely Turkify the community. Yet,

* Araştırmacı, zeynelali.88@gmail.com

despite this success the hostile attitude of the Sunni community towards Nusayris reflects a continuum from the Ottoman Empire to Turkish Republic. The story of Turkey's Nusayris is embedded in Turkish modernization and nation building as well as geopolitical ambitions. The Turkification of Nusayris was achieved through a combination of education, cooperation between the state and academia, and secularism. Likewise, Turkey's annexation of the Sanjak of Alexandratta was key in drawing the boundaries of Nusayri identity and Arab nationalism in Syria as it broke both physical and emotional connections between Nusayris of Turkey and Syria. The small size of the Nusayri community and grievances about the Ottoman past made it easy for the Turkish state to win the hearts and minds of Nusayris. The Nusayris in Turkey face an existential problem given the fact that young generation are assimilated through the education system and do not even speak Arabic let alone read or write.

Key words: *Nusayris, Ottoman-Turkish modernization, Islamization, Turkification, the Sanjak case, identity*

GİRİŞ

Türkiye'deki etnik ve dini gruplar Osmanlı-Türk modernleşmesi ve ulus devlet inşasının öznelere olmuşlardır. Türk ulus devlet inşa süreci ile bu gruplar arasındaki ilişkileri inceleyen önemli miktarda bir külliyat oluşmuştur. Bu külliyat genellikle Kürtler, Rumlar, Ermeniler, Süryaniler, Yahudiler ve Aleviler üzerine yoğunlaşmış fakat Nusayriler nedense incelenmemiştir. Bugün Türkiye'de genellikle Adana, Tarsus ve daha çok Antakya'da yaşayan ve etnik olarak Arap olup Arapça konuşan Nusayriler – ya da kendi deyişleriyle Arap Aleviler - genellikle üç tür çalışmaya konu olmuşlardır.

Bunlardan birincisi, Nusayrilerin kapalı bir cemaat özelliği arz etmesi nedeniyle, dini yapı üzerine genellikle Sünni ilahiyatçılarla Nusayrilerin şeyhleri arasında karşılıklı bir tartışma şeklinde geçmiştir (Aslan, 2005; Gölpınarlı, 1997; Reyhâni, 1997b; Said, 2000; Serin, 1995; Sinanoğlu, 1997; Tavit, 2000; Tümkaya, 2004; Turan, 2000; Türk, 2005; Uluçay, 1996). Bu tartışmalar ne yazık ki bilimsel olmaktan oldukça uzakta ve dini konulara yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalara maalesef ki dinsel önyargılar içkindir. İkinci grupta ise genellikle Nusayrileri Türk göstermeye veya 'Türklüklerini' takviye etmeye çalışmaktadır (Alagöz, 1944; Baltacıoğlu, 1965; Dilaçar, 1940; Sökmen, 1978; Tankut, 1938). Bu gruptaki çalışmalar çoğunlukla devlet denetiminde veyahut devlet-akademi işbirliği içerisinde üretilmiştir. Son

dönem akademik çalışmalar ise Nusayrileri sosyolojik, tarihi ve siyasi açıdan incelemektedir (Aksoy, 2010; Bilgili, Tozlu, Akbulut, 2010; Demirbaş, 2004; Keser, 2002, 2008; Kineşçi, 2010). Son gruptaki Nusayrilerin hakkında zihin açıcı ve genel anlamda objektif kaynaklar olmakla beraber Nusayrilik, Türk modernleşmesi ve devlet-Müslüman azınlık ilişkileri bağlamında makro bir bakış açısı sunmamaktadır. Ulus devletleşme sürecinde Türkleştirme politikalarının Nusayri cemaatinde nasıl inşa edildiği konusu ise pek aydınlatılmamıştır. Keza Osmanlı İmparatorluğu ile Nusayriler arasındaki ilişki arşiv belgelerinin yayınlanması dışında analitik bir tarih ve siyaset okumasına tabi tutulmamıştır. Akademik yazındaki bu eksiklik dikkate alındığında bu çalışma anlamlı hale gelmektedir.

Bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi Nusayrilerin son dönem Osmanlı İmparatorluğu'ndaki konumlarını tartışmaya açmaktır. Dolayısıyla çalışmanın ilk bölümünde 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Nusayrilerin durumu tartışılmaktadır. Tartışma Sultan II. Abdülhamid'in İslamlaştırma politikasının Nusayriler özelinde nasıl uygulandığı ve Nusayri cemaatinin bu politikaya nasıl tepki verdiği konularına odaklanmaktadır.

İkinci amaç ise Nusayrilerin ulus devletleşme sürecinde ne gibi Türkleştirme politikalarına maruz kaldığı ve Türkleştirme mefhumunun bu cemaatte nasıl inşa edildiğini ele almaktır. Bu konu özellikle Sancak meselesi özelinde ve 1930 ve 1940'larda Türklük mefhumunun kafası karışık hali bağlamında ele alınacaktır. 1910-1923 döneminde devlet-cemaat ilişkilerine yönelik çok az arşiv belgesi kamu kullanımına açık olduğundan bu döneme pek az değinilebilmektedir.

Bu çalışma Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti ve Nusayriler ilişkisinin her yönünü açıklamamaktadır. İmparatorluğun son yüzyılından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve sonrasında Hatay'ın anavatana katılması sürecine naçizane makro bir bakış sunmaktadır. Çalışmanın temel iddiası hem Osmanlı İmparatorluğu'nun hem de Kemalist rejimin Nusayrileri uysal öznelerle dönüştürmekte görece başarılı olduğu ve İslamlaştırma ve Türkleştirme politikalarının Nusayrilere sınırlı bir tolerans gösterdikleridir.

1. Osmanlı Modernleşmesi ve Nusayriler

Nusayrilerin ya da bir diğer deyişle Arap Alevilerin kökeninin nereden geldiği ve inançlarının neler olduğu konusunda Sünni din adamları (Çağatay ve Çubukçu, 1985;

eş-Şehristani, 2005; Fığlalı, 1990; Turan, 2000) ve Arap Alevi Şeyhleri (Reyhâni, 1997a, 1997b, 1997c; Serin, 1995; Uluçay, 1996) farklı görüşler sunmaktadır. Fakat genel kanı Nusayrilerin Lübnan dağlarında uzunca bir süre yaşadktan sonra Osmanlı Suriye'sinin sahil bölgelerine tedrici olarak yerleştikleridir. Günümüz Türkiye'sinde ise Nusayriler çoğunlukla Antakya, Adana ve Tarsus bölgelerinde yaşamaktadır. 1960'larda başlayan iç göç dalgası ve eğitim alan kesimin artmasıyla İstanbul, İzmir ve Ankara'da pek de etkili olmayan bir hemşehri ağı oluşturmuşlardır. Diğer yandan, işsizlik sorunuyla karşılaşan Nusayri genç erkeklerin dikkate değer bir kısmı Arapça konuşuyor olmanın avantajını kullanmak için Körfez ülkelerine işçi olarak göç etmişlerdir. Her ne kadar Nusayrilerin toplam nüfusu hakkında herhangi bir kesin bilgiye sahip olmasak da Stephan Prochazka'nın alan araştırması 2000 yılı itibariyle sadece Adana ve Mersin'de Nusayrilerin toplam nüfusunun 247,000 ile 329,000 arasında olduğunu göstermektedir (Prochazka ve Prochazka-Eisl, 2010, s. 58-59). Bu rakamlara en çok Nusayri'nin yaşadığı Antakya ili verileri ve Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan nüfus eklenirse rakamın 450,000 ile 600,000 arasında olacağı söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Nusayrilerin ilişkisi Yavuz Sultan Selim'in 1516/17'deki Mısır seferiyle başlar. Talhamy'nin belirttiğine göre, bugün Şia'nın batını (esoteric) bir tarikatı olarak görülen Nusayriler, Sünni Osmanlılar tarafından heretik olmakla suçlanıp varlıklarının Sünni İslam'a bir tehlike oluşturduğu düşünülmekteydi. Suriyeden Mısır'a olan toprakları ele geçirmek isteyen Sultan Selim, Memluklerle olumlu ilişkileri ve yaşadıkları bölge itibariyle İmparatorluğa bir tehdit oluşturdukları sebebiyle 'kafirlerle' (Şiilere) karşı savaş açmıştır (Talhamy, 2008, s. 895). Heretiklere savaş açmak Sultan Selim'in almak için uzun zaman uğraştığı fetvayı kolaylaştırmış, fetva alınınca da savaş meşrulaşmıştır. Sultan Selim'in seferi sonucunda Osmanlı topraklarını neredeyse iki katına çıkarmış, Rumeli'den Kahire'ye kadar olan bölgenin tek hakimi olmuştur. Fakat savaş sonrasında ortaya çıkan tablo göstermektedir ki binlerce Nusayri ve Şii katledilmiştir. Bölgede otoritesini kuran İstanbul Nusayrileri Müslüman tebaaya uygulanan bütün vergilere ek olarak bir de varlık vergisi ödemek zorunda bırakmıştır (Mantran ve Sauvaget, 1951, s. 76). Bu durum göstermektedir ki, Bab-ı Ali Nusayrileri teorik olarak heretik olarak görmekte fakat pratikte vergi toplanabilecek Müslüman bir cemaat olarak kabul etmiştir.

Nusayriler bu ayrımcı politikalara cevap olarak Suriye ve Lübnan dağlarına çıkmış, yani hem otoriteden hem de vergi yükünden kaçmaya çalışmışlardır. Bu

durumun Bab-ı Âli ile yerel arasında uzun zaman bir sorun oluşturduğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Nusayrileri doğrudan yönetemediği ve eşrafa dayanmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Talhamy'nin gösterdiği üzere Nusayriler vergi ödemek yoluyla sadakatlerini Sultan'a gösterecekleri dahi halk katında Nusayrilerin 'kafir' olduğu algısı değişmemiş, Sünni cemaat ile Nusayri cemaat arasında çatışma devam etmiştir (Talhamy, 2008, s. 896). Bölgenin Sünni eşrafı ve merkezden atanan yöneticilerin Nusayrilere kötü davrandığı, kimi zaman şiddet kullanmaktan çekinmediği de unutulmamalıdır. Millet sistemi üzerine yapılan çalışmalar toplumsal etnodinsel yapının Tanzimat dönemine kadar İmparatorluğun siyasal yapısını tanımladığını ve gayri-Müslim azınlıklara hoşgörü ile yaklaştığını göstermektedir (Karpat, 1988, s. 40). Buna karşın Nusayrilerin özellikle yerelde uğradığı ayrımcılık bu cemaatin kimi zaman gayri müslim tebaadan daha kötü bir muameleye maruz kaldığını açığa çıkarmaktadır.

Osmanlı'da bir reform çağı olan 19. Yüzyıl aynı zamanda İmparatorluğun zaman zaman savunma ve güvenlik sorunlarının baş gösterdiği bir dönemdir. 1829 yılında Mora'da başgösteren isyan İmparatorluğun içinde bulunduğu kısıncı gözler önüne sererken Nusayrilerin de geleceğine önemli etkide bulunmuştur. Mora İsyânını bastırmak için Bab-ı Âli dönemin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiş karşılığında da Girit'i paşanın özerk egemenliğine bırakmıştır. Fakat Bab-ı Âli ile Mehmet Ali Paşa arasında savaşın yönetimi konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar, yani merkez ile çevre arasındaki ilişkiler de bir kırılma noktasının habercisi gibidir. Paşa'nın uzun zamandır arzuladığı Suriye verilmeyince Mehmet Ali Paşa oğlu İbrahim Paşa yönetimindeki 'modern' ordusunu Suriye'yi işgal etmek üzere yollamış ve kazandığı başarıyla da Padişaha meydan okumuştur (Fahmy, 2002, s. 61-75). İbrahim Paşa'nın Suriye'de hükümranlığını ilan etmesiyle beraber Nusayrilerin durumu daha kötüye gitmiştir. Talhamy'nin belirttiğine göre Paşa Osmanlı ordularından ve yöneticilerinden daha fazla iktidar sahibi olmuş ve askerlik, vergi ve nizam meselelerinde Osmanlı mevkidaşlarına göre daha sert davranmıştır (Talhamy, 2011b, s. 31). Bu durum aslında modernleşme açılımı yapan Mehmed Ali Paşa'nın politikalarından kaynaklanmaktadır. Henüz 1820'lerde Mısır'da zorunlu askerlik politikasını uygulamaya başlayan Paşa, 1830'larda aynı şeyi Nusayra dağında yaşayan Nusayriler üzerinde gerçekleştirmeye çalışacaktır. Fakat Mısır'da din adamları kullanılarak asker alım için yaratılan rıza Osmanlı Suriye'sinde pek işe yaramamıştır.

Her ne kadar, et-Tavil, İbrahim Paşa ile Nusayriler arasındaki ilişkinin iyi olduğunu öne belirtsede (Tavil, 2000, s.283), 3 Şaban 1250 (5 Aralık 1834) tarihli Halep çıkışlı bir arşiv belgesi İbrahim Paşa'nın politikalarının-özellikle askere alma- Nusayrileri isyana sevk edip askeri birlikleri yağmalamaya kadar gittiklerini göstermektedir (Bilgili vd., 2010, s. 37). Fakat aynı dilekçe aslında Osmanlıların durumdan memnuniyetini de göstermektedir çünkü merkezin ordularıyla yenedemediği İbrahim Paşa'ya bu dağlı 'kafir eşkiyalar' meydan okumaktadırlar. Fakat hem İbrahim Paşa hem de Nusayriler yetişmiş insan gücü, silah ve toprak gibi ciddi ekonomik ve manevi zayıflara uğramışlardır. İbrahim Paşa Londra Antlaşması ile Adana ve Suriye vilayetlerinin yönetimini İmparatorluğa bırakmak zorunda kalmışsa da, Bilgili'nin arşiv belgeleri derlemesi Nusayrilerin isyan etmeye devam ettiklerini göstermektedir (Bilgili vd., 2010, s. 9-30). Bunun en önemli sebebi bu kez İmparatorluğun askere alma ve vergi toplama gibi modern devlet düşüncesinin gerekliliklerini yerine getirip bir nizam kurmaya çalışmaktadır. Fakat sorun şudur ki Osmanlı İmparatorluğu ve Muhammed Ali'nin aşırı güçlendiğini fark eden Fransa ve İngiltere Suriye'de İbrahim Paşa'ya aman vermeyen Nusayrileri silahlandırmıştır. Dolayısıyla Nusayriler merkezin bu teşebbüslerine yine isyanla karşılık vermiştir. İmparatorluk baskısı artınca birçok Nusayri dağlara çıkıp hayatlarını devam ettirmek için eşkiyalığa başvurmuşlardır.

Nusayriler görece homojen olmakla beraber monolitik bir yapıya sahip değildir. Cemaatin nadiren anlamlı bir etnopolitik birliktelik oluşturduğu görülmektedir. 1854-1858 arasında farklı Nusayri gruplarını biraraya getirmeyi başaran İsmail Hayri Bey, Osmanlı yönetimini önce zor durumda bırakmış, sonra kendisiyle başa çıkılamayınca Safita bölgesine yönetici olarak atanmıştır. Bu kısa süreli birliktelik ve yöneticilik tecrübesi, İsmail Hayri Bey'in zapt edilmesi zor doğası ve bölgede yaşayan Sunni ve Hıristiyan cemaatlerle siyasi sorunlar yaşaması üzerine sona ermiştir. Merkez 1858'de İsmail Hayri Bey ve takipçilerini kılıçtan geçirerek bu tecrübeye son vermiştir (Talhamy, 2008, s. 904).

Bu noktadan sonra Nusayriler 1890'lara kadar zorunlu askerlik meselesi ve ağır vergi yükü nedeniyle sürekli isyan halindedir. Her ne kadar sosyal tarihçilik bağlamında elimizde yeterli kaynak olmasa da, Nusayrilerin tek derdi otoriteye boyun eğmemek değildir. Zorunlu askerlik bir yandan merkezileşme ve düzenli ordu için önemli bir araç bir diğer yandan, eğitimle beraber, sosyal disiplinasyonu sağlamanın temel yollarından birisidir. Arşiv belgeleri İstanbul'un Nusayrileri hem asker olarak kullanmak hem de eğitimden geçirerek itaatkar ve sadık bir tebaa

olmalarını amaçladığını göstermektedir. Örneğin, 1852 yılında Sayda Valisi Lazkiye Sancağı'nda Nusayrilerin kura usulü ile asker alımında sürekli olarak sorunlar çıkardığını fakat bu sefer alınan tedbirler sayesinde sorun çıkmadığını bildirmiştir. Merkezden gelen cevap Nusayrilerin itaat etmesi için gerekli olan tedbirlerin alınmasını memnuniyetle karşılamış ve bunun devamını dilemiştir (Bilgili vd., 2010, s. 39). Burada itaat ile kast edilen güç kullanımınıdır zira yerel yöneticiler eşkiyaların sadece sopayla adam edilebileceğine ikna olmuştur. Tabi bu durum Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 1820 ve 1830'larda asker alımları için farklı bölgelerdeki din adamlarının güçlerinden yararlanılmasıyla bir zıtlık göstermektedir (Fahmy, 2002, s. 76-111). Arşiv belgeleri incelendiğinde Bab-ı Ali'nin yumuşak güç olarak din adamlarından yararlanması ancak II. Abdülhamit döneminde gerçekleşecektir

İsyanın ikinci önemli sebebi ağır vergiler ve askerliğe alınma ile temel ekonomik faaliyet olan tarım ve hayvancılık için yetişmiş insan gücünün eksilmesidir. Yerel yönetici ve halk tarafından kötü muameleye maruz kalmakla beraber makbul Sünni cemaatten dahi daha fazla vergi ödemek Nusayrilerin hak ve adalet aramalarındaki temel etkenlerdendir. Bu isyanları durdurmak için rızanın yeterli olmadığı ve ağır tedbirler alındığını bilmekteyiz. Talhamy'nin belirttiği üzere Nusayri köylerinin yakılması, ekinlerin ve ağaçların kesilmesi, ve rehine alınan Nusayrilerin öldürülmesi vb. ağır tedbirler Nusayrilerin varlığını tehdit etmiştir (Talhamy, 2011b, s. 38). Nihayetinde Nusayriler vergilerin faizlerini dahi ödeyemeyecek duruma düşmüşlerdir. 1860, 1870 ve 1890 tarihli farklı arşiv evrakları Nusayrilerin durumlarının kötüleştiğini ve isyanların da durmadığını kanıtlamaktadır (Bilgili vd., 2010, s. 59-103).

Her ne kadar Tanzimat'tan itibaren yukarıdan aşağı bir şekilde uygulanagelen modernleşme politikaları ülkedeki ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlara deva olamamışsa da, modern tebaanın ortaya çıkışına eğitim ve askerlik uygulamalarıyla önemli katkılarda bulunmuştur. Tanzimat ve Islahat fermanlarının çözemediği ve beraberinde getirdiği sorunlar ise II. Abdülhamid'in kendi yolunu çizmesini kolaylaştırmıştır. Kemal Karpat II. Abdülhamid'in uyguladığı İslamcılık politikasının iç politikadaki ana hedefinin 'yurda gelen gelen göçmenlerin ve kendilerini Osmanlı ve Müslüman sayanların paylaştığı ortak değerleri vurgulayarak, ortama uygunluk sağlayıp kaynaşmalarını ve millet olarak dayanışmalarını kolaylaştırmak' olduğunu söyler (Karpat, 2010, s. 109). Özellikle Balkanlarda yaşanan isyanlar ve toprak kayıpları, Sultan II. Abdülhamid'i alarına geçirmiş ve İttihad-ı İslam politikası

bölgede cami, okul yapımı, Arap eşrafının çocuklarının İstanbul'daki mekteplere kabul edilmesi ve taltif gibi araçlarla yaygınlaştırılmaya ve Sultan'a bağlılık arttırılmaya çalışılmıştır. Peki bütün bunlar Nusayriler için ne ifade etmektedir?

Sultan II. Abdülhamid'in politikalarının Nusayriler açısından anlamı entegrasyon için uygulanan politikalar üzerinden anlaşılabilir. Karpat'ın deyimiyle II. Abdülhamit dini kimlik oluşturmanın bir aracı olarak kullanırken temelde Tanzimat'ın getirdiği seküler eğitim anlayışını da dini eğitimle yenilemiştir. Selim Deringil II. Abdülhamid'in 'yeni bir emperyal/milli ideoloji arayışının esası olarak İslami kurumlara yeni bir içerik kazandırma yönünde bilinçli bir girişimde' bulunduğunu belirtmektedir (Deringil, 2007, s. 71). Şiiiliğin batını bir mezhebi olarak görülen Nusayrilik'in İslam kardeşliği etrafında birleştirilmesi kolay olmayacaktır. II. Abdülhamid döneminde Nusayrilerle ilgili çevreden merkeze yollanan metinlerde üç önemli sorunun varlığı göze çarpmaktadır. Bu sorunlar tashih-i itikad, eğitim olanaklarının arttırılıp şartların iyileştirilmesi ve Nusayriler üzerine yoğunlaşan misyonerlik faaliyetleridir.

Akşin-Somel II. Abdülhamid'in genelde gayrisünni unsurlara yönelik özelde de her Alevi grubuna karşı tashih-i itikad yani inancın düzeltilmesi politikasını uyguladığını söylemektedir (Akşin-Somel, 2010, s. 273-276). Bu politikanın kaynağı sadece bir milli ideoloji ile homojen bir tebaa yaratıp onların devlete olan bağlılığını arttırmak değildir. Aksine Deringil'in gösterdiği üzere, Süleyman Hüsnü Paşa Irak'taki karmaşık etnik mozaik'in çöküşüne ilişkin bilgi verip şunu söylemektedir; '...devletin resmi mezhebine ve diline mensup olanların azınlığı oluşturduğu aşıkâr iken, çoğunluk muhalefet güruhuna dahildir' (Deringil, 2007, s. 71). Görünen odur ki, Sünni mezhebe mensup ve Türkçe konuşanların sayısının azlığı ve Balkanlardaki milliyetçiliğin sebep olduğu parçalanma korkusu yeni bir tebaa tahayyülüne girişilmesinin ana sebeplerinden birisi olmuştur. Dolayısıyla İslam Nusayriler için dahi tutkal olabilecek ve memleketin ayakta kalmasına yardımcı olacaktır. Nihayetinde Nusayriler ihtida etmeye teşvik edilmiş, yaşadıkları yerlerde camiler inşa edilerek Sünni esas ve usullerine göre namaz kılmaları arzulanmış ve okullarda dini eğitimden geçmişlerdir. Fakat ihtida Nusayriler için yeni bir olgu değildir, zira 1870'lerde hem uğradıkları zulüme tepki olarak hem de buldukları toplumsal ve ekonomik statüyü değiştirebilmek için ihtida etmişlerdir (Bilgili vd., 2010, s. 104-105). Her ne kadar merkez Nusayrilerin ihtidasını desteklemiş olsa da ne halk Nusayrilerin Sünni olma ve camiye girme isteklerini kabul etmiş ne de devlet bölgenin eşrafına ihtidanın kabul edilmesi yönünde sözünü geçirebilmiştir.

II.Abdülhamid dönemine gelindiğinde gerek gönüllü gerekse de yönetim politikalarına uygun olarak önemli miktarda Nusayri'nin ihtida ettiği görülmektedir. Örneğin, 31 Mayıs 1890 tarihli Yıldız sarayına giden bir evrak Merkab'da ihtida eden 100.000 Nusayri'den sonra Lazkiye'ye bağlı köylerden de 15.000 Nusayrinin Sünni mezhebine geçtiğini bildirmektedir (Bilgili vd., 2010, s. 171). Bu durum 1893'e kadar devletin istediği şekilde giderken aslında alttan alta halk arasında bir huzursuzluğun olduğu Yıldız'a gelen istihbarattan belli olmaktadır. Halk arasındaki çatışmanın açıkça ortaya çıkması 1893 senesi Kadir Gecesi'ne rastlamaktadır. Adana'da Nusayri taifesinden bir grup Kadir Gecesi'nde namazlarını camide kılmak istemiş fakat kendilerini Sünni mezhebinden birtakım kişilerin darp etmesi nedeniyle olaylar baş göstermiştir. Yıldız sarayının tepkisi ise durumun neden acilen bildirilmediği ve iki grup arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmemesi için gerekli önlemlerin alınması şeklinde olmuştur (Bilgili vd., 2010, s. 171).

II.Abdülhamid döneminde Şark vilayetlerini denetlemekle görevlendirilmiş olan Ahmed Şakir Paşa Antakya'ya uğradığı bir gezisinden sonra Padişaha 'bu gelişmenin (Nusayrilerin ihtida etmesinin) siyasal değeri, birkaç toprak ağasının dar çıkarları uğruna ziyan edilemeyecek kadar büyüktür' şeklinde bir rapor vermiştir (Deringil, 2007, s. 114). Bu ifadenin uygulanan politikalar açısından önemi açıktır fakat bölgedeki ağalar durumu hiç bir zaman kabullenmemiştir. Yani aslında Bab-ı Ali uyguladığı politikalarda görece başarılı olmuş fakat yerel eşraftan gelen direniş bu politikaların başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Nusayrilerin ihtidalarını geri aldıklarını resmi belgeler açıkça belirtmese de bölgeye inşa edilen camilerin hiç kullanılmaması veyahut çok az kullanılması bu başarısızlığın bir göstergesidir (Bilgili vd., 2010, s. 221-224, 330-229).

Sultan II.Abdülhamid'in İslamlaştırma politikasının bir diğer ayağı da sosyal disiplinizasyonun en temel kavramlarından birisi olan eğitimidir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Tanzimatın seküler eğitim anlayışı, Sultan Abdülhamid döneminde İslami bir perspektif sunan bir eğitim anlayışıyla değiştirilmiş ve bu değişikliklerle Sultan'ın tahayyül ettiği sadık, itaatkar ve Müslüman bir tebaa yaratılmaya çalışılmıştır. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken nokta Sultan Abdülhamid'in halifelik kurumunu ve halife olarak kendisini ön plana çıkarıp tebaayı kendi kişiliğinde birleştirme arzusudur. Bu arzu tamamen yumuşak güce dayanmamakta gerekli görüldüğü yerde, Selim Deringil'in göstermiş olduğu üzere, sopada kullanılmıştır (Deringil, 2007, s. 133).

II. Abdülhamid'in eğitime verdiği önem tahta geçtikten sonra mevcut sıbyan ve iptidai okullarına kısa bir süre içerisinde 9649 tane daha mektep eklemesinden anlaşılabilir (Alkan, 2000, s. 130-140). Nusayriler açısından bakıldığında ise tashih-i itikad, eğitim ve misyonerlik faaliyetleri içiçe geçmiştir. Sünniliği tercih eden Nusayrilerin bulunduğu bölgelere okul yapımı cami yapımı ile eş zamanlı olarak gitmiştir. Örneğin, 1890 tarihinde Yıldız sarayı ile Suriye bölgesindeki yerel yöneticiler arasında geçen yazışmalarda kimi bölgelerde 'şimdilik' 23 mektep ve 15 mescidin açıldığı, Sahyun kazasında 15 mektep ve 15 mescidin açılması gerektiği ve Merkab kazası için de 25 mektep ve 25 mescide ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Bilgili vd., 2010, s. 141, 157-162, 180-220). Bu politika Abdülhamid dönemi boyunca merkezin sıkı kontrolü altında devam etmiş, öyle ki Abdülhamid bu okullarının yapımına kendi hazinesinden katkıda bulunmuş, atanacak öğretmen ve müfredata dair kendisine sürekli bilgi verilmiştir. Anlaşılan odur ki Padişah tebaasının gönlünü kazanarak hem İmparatorluğun birlik ve beraberliğini sağlamaya çalışmakta hem de modern olanakları İslamlaştırma politikası için seferber etmektedir.

1830'larda ivme kazanıp Tanzimat'tan sonra oldukça artan misyonerlik faaliyetleri sadece gayrimüslimlerle beraber Nusayrilere de yöneliktir (Talhamy, 2011a, s. 215). Özellikle 1830'lardan itibaren Amerikalı misyonerlerin Suriye'de etkili olma isteği Nusayriler konusunda meyvesini ancak 1850'lerde bölgede etkin bir okul sistemi kurmaları sonucu verecektir. Ne var ki, asıl amaçları Hristiyanları protestanlaştırmak olan bu misyonerler, Nusayrilerin 'cahilliği, paganlığı ve ahlaksızlığı' karşısında kayıtsız kalamadıklarını Amerika'daki merkezlerine bildirmiş ve bu topluluk arasında da misyonerlik faaliyeti sürdürmek için Protestan kilisesinden izin istemişlerdir (Talhamy, 2011a, s. 219-222). Amerikan misyonerliğinin yanında Fransız ve İngiliz misyonerleri de Nusayrilere eğitimin yanında sağlık hizmetleri sunmuşlardır. İşin en ilginç tarafı şudur ki, Nusayrilerin hem Sünni halk, devlet ve misyonerlerin tamamı tarafından cahil ve kafir görülmesi ve İmparatorluğu'nun ancak Islahat Fermanı'ndan sonra Nusayriler arasındaki misyonerlik faaliyetlerine karşı çıkmaya başlamasıdır (Bilgili, 2010, s. 61-72). Oysa Islahat Fermanı'nın kendisi hem gayrimüslim haklara birtakım haklar vermekte ve misyonerlik faaliyetlerini de kolaylaştırmaktaydı zira ortaya çıkan sorunlara 1856 Paris Antlaşması'na taraf devletler müdahale edebiliyorlardı. Anlaşılan o ki, hem misyonerler hem de Bab-ı Ali Nusayrileri kazanılabilecek ve dönüştürülebilecek bir cemaat olarak görmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun misyonerlerle eğitim alanında rekabet edebilmesi veyahut o alanı domine edebilmesi için öncelikle kendi eğitim sistemini kurması ve kurumsallaştırması gerekiyordu. Yukarıda da bahsettiğim üzere, Abdülhamit döneminde özellikle iptidai okullar açılarak halkın bu ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında misyoner okullarının etkisini azaltabilmek için lisansı olmayan okulların kapatılması yoluna gidilerek vilayetlere sürekli olarak bu yönde emir verilmiştir (Gross, 1993, s. 362). Öyle ki misyonerlerin Suriye'de dolaşım hakkı sınırlandırılmıştır. 1899'da Halep Valisi Antakya'da kimsenin Hıristiyanlaşmadığına dair merkeze bir yazı yollarken Amerikan okullarında halen bazı Nusayri çocuklarının bulunduğunu bu çocukların kurtarılabilmesi için daha fazla okul açılıp müfettişlerin eğitimi denetlemesi gerektiğini belirtmiştir (Bilgili vd., 2010, s. 329).

Bütün bunların yanında Sultan II. Abdülhamid özellikle yöneticilerinin Nusayrilere yönelik olumsuz davranışlarını engellemeye çalışmış, Nusayrileri kazanmak için nişan ve ödül dağıtmaktan çekinmemiş, birçok Nusayriye hizmet nişanı verilmiş bazıları da alt düzeyde yönetici yapılmıştır. Sultan'ın bu politikasına tehlike oluşturabilecek veyahut halk arasında farklı düşünceler yayabilecek kişiler yerlerinden uzaklaştırılarak cezalandırılmışlardır. Örneğin, II. Abdülhamid döneminde Şeyh Abdullah'ın Nusayriler arasında 'sinsi düşünceler' yayması nedeniyle önce Mersin'e sürüldüğü, Süveydiyeli (Samandağ) takipçilerinin onu Mersin'de de ziyaret etmesi nedeniyle yerinin tekrar değiştirilmesine karar verilmiştir (Bilgili vd., 2010, s. 96).

1900'ların ilk çeyreğinde ortaya çıkan gelişmeler Abdülhamid politikalarının Nusayrileri 'İslamlaştıramamakla' beraber bu cemaatin devlete olan bağlılığının ve sadakatinin kazanıldığını göstermektedir. Örneğin, Nusayriler olay çıkarmadan askere gitmiş, I. Dünya Savaşı'na katılmış ve merkez 1916 yılında Lazkiye Nusayrilerine 'devlete olan sadakatlerinden şüphe olunmaması ve devlete olan hizmetleri' nedeniyle çeşitli derecede nişanlar vermiştir. Türk milliyetçiliği İttihat ve Terakki Cemiyetinin faaliyetleriyle zirve noktasına ulaşırken, Arap milliyetçiliği de kristalleşmeye başlamıştır. Nusayrilerin Arap milliyetçiliğine destek vermeyişleri araştırılmaya değer bir konu olmakla beraber, mevcut literatür bu dönemde Nusayriler arasındaki etnik aidiyet farkındalığının yeterli olmadığını göstermektedir. Suriye'deki Baas rejiminin kurulmasında önemli bir rol oynayan ve adını İskenderun'daki Arsuz kasabasından alan Zaki al-Arsuzi cemaatin milli kimlik farkındalığının yetersizliğinden dem vurmıştır (Watenpugh, 1996, s. 347).

Özellikle Suriye'nin kaybedilmesiyle Nusayrilerin kendi aralarında bile sınırlar oluşması ve iletişim olanaklarının azalması, keza Nusayrilerin toplumsal statülerinin değişmemesi, Arapların 'sünni' oluşu dile getirilmese de aslında onların Arap milliyetçiliğinden etkilenmemesini veya en az düzeyde etkilenmesini sağlamıştır. Bu durum İttihad Terakki yönetiminden memnun olduklarını göstermez, zira İttihad Terakki I.Dünya Savaşı sırasında kimi zaman zalimce davranmıştır. Nuri Aydın Konuralp gibi Türkçü liderler yıllar sonra Nusayrileri kazanmak adına İttihad Terakki'yi suçlayacaklardır. Keza Nusayrilerin bir kısmı Adana'da Ermeni çetelerine karşı Türklerle beraber hareket etmiş fakat Hatay'ın Fransızların hakimiyeti altında kalmasıyla Nusayriler Antakya'da içinde farklı düşünceleri barındıran ayrı bir grup olarak ortaya çıkmışlardır (Konuralp, 1970, s. 295-326).

Sonuçta, eğitim ve İslamlaştırmak politikası üzerinden Nusayrilerin önemli bir kısmının son dönem 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde devlete olan bağılıklarının sağlandığını anlaşılmaktadır. Yüzeyde devlet tarafından kabul görme, dikkate alınma, onların kazanılmasında önemli bir rol oynamış olmakla beraber, bu ilişkinin sosyo-ekonomik yönünün incelenmesi bu ilişkinin karanlıkta kalan bazı veçhelerini aydınlatılabilir zira Ermeni katliamından sonra Ermenilerin mal varlıklarından Nusayrilerde payını almışlardır. Buna ek olarak Nusayriler arasındaki etnik bilinçlenmenin zayıflığının sebeplerinin araştırılması gerekmektedir. Bu çalışmanın ikinci kısmı modern Türkiye'de Nusayriler'in durumunu tartışıp Türkleşme sürecini inceleyecektir.

2.Sancak Sorunu, Türkleştirme Politikası ve Nusayriler

Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı Sancak bölgesi Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almakla beraber 1919'da Fransızların sivil idareyi İngiltere'den devralmasıyla beraber bir soruna dönüşmüş ve Cumhuriyet sınırları dışında kalmıştır. Sancak sorunu Türkiye'nin jeopolitik ihtiraslarıyla Türkleştirme politikalarının eşsiz bir birleşimini sunmaktadır. Türklüğün kafası karışık hali Nusayrilerin Türkleştirilmesinde cisimleşmekle kalmamış aynı zamanda Nusayriler Türklüğün sınırlarının çizilmesinde ve muhayyelesinde kilit bir rol oynamışlardır. Aşağıda Sancak Sorununun Nusayrilerin Türkleştirilmesindeki rolü ve Nusayrilerin nasıl Türkleştirildiği sorgulanacaktır.

1919'da Fransızların sivil idareyi İngiltere'den devralmasıyla başlayan Sancak sorunu üç döneme ayrılabilir. İlk dönem farklı toplulukların ekonomik yapı üzerinden uzlaşmış olduğu ve Türkleri, Fransızları ve Arapları aynı anda memnun etmeye çalışan

Franklin Boullion antlaşmasının damga vurduğu 1920-30 periyodudur. İkinci dönem ise, 1929'da meydana gelen Ekonomik Buhranı'nın sancaktaki ekonomik uzlaşmayı bozduğu, Kemalist politikaların Türkiye'de inşasının yoğun bir şekilde sürdüğü ve Türkiye'nin Boğazlar'ı garanti altına aldığı 1930-1936 periyodudur. Üçüncü dönem ise 1936'dan itibaren Türkiye'nin sancak üzerinde artan nüfuzu ve sancaktaki Arap ve Türk milliyetçiliğinin en üst düzeyde rekabet ettiği, Sancak'ın Türkiye'ye katılımıyla sonuçlanan devirdir.

İlk dönemi Kurtuluş Savaşı Türkiyesi ile Sancak'ta egemenliğini tesis etmeye çalışan Fransa arasındaki görece olumlu ilişkiler belirlemiştir. Sancakta Fransız egemenliğinin kurulması üzerine 1920'den itibaren Ankara Hükümeti Türklerin sayısal çoğunluğunu vurgulamıştır. 1921'de imzalanan Franklin Boullion Antlaşması Türk hükümetinin arzularına cevap vermiştir. Buna göre İskenderun sancağında 'özel bir idare rejiminin kurulması', 'Türk dilinin sancakta resmi dil ilan edilmesi', 'Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Türk memurların atanması' ve 'okullarda Türk kültürünün ön plana çıkarılması' Fransa tarafından Türkiye'ye garanti edilmiştir (Khoury, 1987, s. 496). Fransız yönetiminin Adana'yı Türkiye'ye bırakması Ankara Hükümeti'ni rahatlatmış ve Adana ve Tarsus'ta hem askeri açıdan hem de ekonomik açıdan hakimiyet kısa sürede kurulmaya çalışılmıştır. Fakat Sancak'ın Fransız hakimiyeti altında kalması ve Ankara Hükümeti'nin Adana ve Tarsus'ta Türkleştirme çalışmalarına hız vermesi, Antakya ve havalisindeki Nusayrilerle Adana ve Tarsus'taki Nusayriler arasında hem fiziksel hem duygusal bir mesafe girmiştir. Bu iki grup sınırlar sebebiyle iletişim kuramamış ve Adana ve Tarsus'taki Nusayriler Antakya ve havalisindeki Nusayrilerle karşılaştırıldığında daha katı ve homojenleştirici politikalara maruz kalmıştır. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun Nusayrileri Nusayri olarak tanıdığı Kemalist rejimin ise Nusayrileri sadece Alevi olarak tarif ettiği not düşülmelidir. Kemalist rejimin Nusayrileri ayrı bir grup olarak görmemesinin sebebi Nusayrilerin Alevilik kategorisinde daha rahat homojenleştirilebileceği inancı ve Nusayriliğin Arap etnik kimliği ile olan bağını kesme veyahut minimuma indirme çabasıdır .

Ekonomik anlamda bakıldığında ise 1919'dan itibaren 1924'e kadarki dönemde tarımsal üretimin dörde katlandığı bölgede Türkler ve Hıristiyan Araplar genellikle toprak ağaları olarak refah seviyesi yüksek bir grubu temsil ederken, Nusayriler ise genellikle bu prestijli ve otoriter ağaların çiftliklerinde çalışan tarım işçileri grubunu oluşturmuşlardır (Satloff, 1986, s. 158). Türkler ve Araplar arasında getirisi yüksek

serbest meslek (eczacılık, ticaret vb.) alanında faaliyetlerin gösterenlerin sayısı bu dönemde çok az artmıştır (Satloff, 1986, s. 159). Bu durumun önemli sebeplerinden birisi Fransız Manda Yönetiminin mezhepsel idare şeklidir. Bu idare şeklinde Hıristiyanlar ayrıcalıklı bir konuma gelmiş ve üst düzey görevlerde Fransızlarla beraber Sancak bölgesini idare etmişlerdir. Fransızların etnik ve mezhep gruplarını birbirine karşı kullanma arzusu Türklere ikincil bir rol verilmesiyle devam etmiş ve Araplar Sünni ve Nusayri olmak üzere mezheplerine göre bölünmüşlerdir. Bu düzende Nusayrilere en alt tabakada kalmıştır. Sancak bölgesinde Arap milliyetçiliğinin liderlerinden ve bugün Arsuz olarak anılan ilçede öğretmenlik yapan Zaki al-Arsuzi Fransızların Nusayrilere davranışlarının kendisini milli bir uyanışın planını yapmaya ittiğini dile getirmiştir (Watenpaugh, 1996, s. 367).

İkinci periyoda bakıldığında 1929 Ekonomik Buhranının sancaktaki farklı grupların birbirine dayanan ekonomik sisteminin çözülüşüne katkıda bulunduğu görülmektedir. Özellikle Arap ve Türkler arasında ekonomik dengenin bozulması ve Araplar arasında milli uyanışın başlaması üzerine iki grubun elit kesimi arasında etnik bazlı çatışmaların arttığı görülmüştür. Ortaya çıkan yapıda Nusayri, Ermeni ve Türk önde gelenlerinden bir kısmı ekonomik çıkarlarını korumak üzere ortayolcu bir çizgi izlemişlerdir. Diğer yandan 1930'lar Türkiye'de Kemalist ideolojinin 1920'lerin sonlarında ortaya çıkan kimlik problemlerine çözümler üretmeye çalışıp kendisini konsolide etmeye çalıştığı bir dönemdir (E. Aydın, 2004, s. 57; Karpat, 1977, s. 540). Dışarıda ise Boğazların statüsünün kesinlik kazanması, Musul sorununun geride bırakılması ile beraber Türkiye'nin hem içte hem de dışta güven kazandığı gözlemlenmiş ve Sancak meselesine ağırlık verilmiştir (Fırat, 2002, s. 281). Bu dönemde Sancak'ın otonom bir yapı kazanması gerekliliği vurgulanmıştır.

Son periyoda ise Sancak Sorununa Suriye-Fransa-Türkiye ilişkileri ve Türk ve Arap milliyetçilikleri arasındaki etnik rekabet damga vurmuştur. Bu dönemde Türkiye özellikle İstanbul merkezli olup Antakya ve Dörtyol'da faaliyet gösteren 'Hatay Erginlik Cemiyeti'ne yatırım yapıp bu derneğin 1937'de kurulan Halkevi ile işbirliği içinde çalışmasını sağlamıştır (Sökmen, 1978, s. 100). Sancak'taki iktidar paylaşımı sorunu sebebiyle mesele Milletler Cemiyetine taşınmış, ve nihayetinde Sancak 'iç işlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı ayrı bir varlık' olarak tanınmıştır (Fırat, 2002, s. 282). Bu durum Türkiye'nin meseleye daha fazla enerji, maddi kaynak ve insan gücü ayırmasını zorunlu kılmıştır.

Demografik açıdan bakıldığında ise Sancak'ta hem nüfus olarak hem de refah seviyesi olarak en avantajlı durumda olanlar Türkler iken ekonomik anlamda en kötü durumda olanlar ise Sünni veyahut gayrimüslim ağaların tarlalarında çalışan Nusayrilerdir (Khoury, 1987, s. 496). Nüfusun yüzde 28'ini oluşturan Nusayrilerin -Türkler yüzde 39-, çocuklarının sadece yüzde 13'ü okula gitmekte ve modern meslekleri icra etmemektedirler (Satloff, 1986, s. 159). Etnik ve dini ayrımlar üzerine kurulu bir nüfus sayım sistemi üzerinden yapılan seçimler sonucunda 22 Türk, 9 Nusayri, 5 Ermeni ve 2 Rum Ortodoks milletvekili seçilip Hatay Cumhuriyeti 1938'de kurulmuştur. Sancak'ın- ki 1936'dan itibaren Türkler tarafından Hatay olarak anılacaktır- anayasası, vatandaşlık kanunu, bayrağı ve diğer uygulamaları Türkiye Cumhuriyeti ile koordineli bir şekilde ve Türk yasalarına paralel olarak hazırlanıp uygulanmıştır (Çağaptay, 2006, s. 121; Tekin, 1993, s. 209-228). Nihayetinde 1939'da Hatay Cumhuriyeti Meclisi Türkiye'ye katılım kararı almıştır.

Nusayrilerin Türk milliyetçiliği ve dolayısıyla 'Türkleştirme' politikaları ile tanışmaları Sancak meselesinin ortaya çıkışından epey öncedir. 1914'te Antakya'da İttihat ve Terakki'nin yardımıyla 'Türk Ocağı' adında bir dernek kuruluşu milliyetçilik fikri yayılmaya çalışılırken Nusayriler de bu harekete destek vermeye davet edilmiştir (Melek, 1999, s. 27). Derneğin bu çalışmaları öncelikle Sancak'taki Türklerin 'Türklüklerini' yeniden icat etmeye yöneliktir. Fakat dernek çalışmaları göstermektedir ki Nusayriler 'Türk' olabilecek potansiyele sahip bir grup olarak görülmüştür. Nusayriler Arapça konuşmalarına rağmen etnik aidiyeti daha gelişmiş olan Sünni Araplardan ayırıştırılmış, hem Sancak hem de Ankara'nın ileri gelen Türkçü liderleri Nusayrilere Alevi demiştir.

Nusayriler dönem içerisinde dini kurallar gereği kapalı bir cemaat yapısı arz etmesiyle en homojen gruptur. Fakat 'dini' konularda olduğu gibi 'etnik' kimlik konusunda da Arapça konuşmalarına rağmen kendilerini Sünni Araplardan ayırmışlardır zira Nusayriler arasında 'milliyetçi' duygu filizlen(e)mmiştir (Watenpaugh, 1996, s. 376)

Nusayriler I.Dünya Savaşı döneminde İttihat Terakki'den şikayetçi olmakla beraber hem bu savaşta hemde Kurtuluş Savaşı'nda Türk saflarında yer almışlardır zira memleketi yabancı güçler işgal etmiştir (Tavil, 2000, s. 289). Bu açıklamalar esasen meselenin özünü tam anlamıyla açıklamamaktadır zira işgal sırasında yerel ve uluslararası aktörler arasında geçici ittifaklar kurulduğu bilinmektedir. Kurtuluş

Savaşı esnasında Alevilerin devletin asli bir unsuru söylemi kullanılmış olmakla beraber bunun ne kadar etkili olduğu bilinmemektedir. Keza bu söylemin pratiğe pek yansımadağı da açıktır.

2.1.Cumhuriyet'in Nusayrileri Türkleştirme Politikaları

1923'te kurulan Cumhuriyet rejiminin Nusayrilere yönelik Türkleştirme politikaları üç koldan yürütülmüştür; akademi destekli ırk ve dil araştırmaları, eğitim ve laiklik.

İlk olarak akademi destekli ırk ve dil çalışmalarının Türkiye'nin 1930'lardaki jeopolitik ihtiraslarıyla anlamlı bir birliktelik oluşturmuştur (Çağaptay, 2008, s. 192). Yeni kurulan Cumhuriyet İttihat Terakki'nin etnik ve dini gruplar hakkında bilgi edinme politikasını 1930'larda akademi ve bilimden destek alarak dönüştürmüştür. Hem İttihat Terakki döneminin hem de Cumhuriyetin ilk yıllarının milliyetçi ideologu Ziya Gökalp'in deyişiyile kültürel bir devrimi en verimli şekilde kotarmanın yolu 'Türk' toplumunun sosyolojik ve morfolojik yapısını tanımaktan geçmekteydi. Bunun için alan araştırması yapması istenen Baha Said Bey'in Anadolu Aleviliğı üzerine hazırladığı rapor 1927'de yayınlanmış ve Nusayriler konusunda 'günlük hayatta ve ibadetlerinde Arapçayı kullanmakla beraber Türk kökenli bir topluluk' sonucuna varılmıştır . Fakat Arapça konuşan ve 'Türk' olduğunu unutan bu gruba Adana Türk Ocağı aracılığıyla hangi (Türk) boy(un)dan olduğı öğretilmelidir (Said, 2000, s. 25-37).

Beklendiğı üzere, bu durum, 1923'te Mustafa Kemal tarafından ortaya atılan 'dört bin yıldır Türk toprağı olan sancak' iddiasının cisimleşmesidir (Yerasimos, 2000, s. 194). Keza Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin kuruluşu ile beraber Türklere tarih öncesinden şanlı bir geçmiş bulunmaya çalışılmış ve Alman ve Fransız antropologların Türklerin ikinci sınıf (secondaire) bir ırk olduğı meselesine karşıt bir tez oluşturulması gündeme gelmiştir. Türk Tarih Tezinin temel iddiası Türklerin 'uygarlık inşa eden' milletlerden biri olup kökeninin uygarlığın en temel kaynaklarından olan Eti-Alpin ırkına dayandığıdır (S. Aydın, 2009, s. 344-368). Bu tez Kemalist elitlerin Osmanlı tarihinden sıyrılmasını ve etnik kökeni kullanarak hem şanlı bir tarih hem de gururlu bir millet yaratmasında işlevsel olmuştur. Özellikle etnik kökenin Eti-Alpin ırkına dayandırılması Türklerin Anadolu'nun 'otokton' halkı olduğunu kanıtlama çabasıdır. Dolayısıyla Kemalist elit bu iddiayı kanıtlamak için ırkçılık çalışmalardan destek almaya çalışmıştır.

Prof.Dr. Hasan Reşit Tankut'un 'Nusayrilik ve Nusayrilik Hakkında' adlı çalışmasında Nusayrileri antropolojik, historik, etnografya ve Alevilik perspektiflerinden inceleyip onların Türk olduğuna Alman antropolog Felix von Luschan'ın kafa endisi hesaplaması üzerinden varır (Tankut, 1938, s. 11). Luschan'ın bu ırki hesaplamasına göre Nusayrilerin kafa endisi 85 civarındadır ve bu veriler Afet İnan'ın Anadolu'da yaptığı ölçümlerle birbirini tutmaktadır. Keza, Tankut Hz. Ali'nin Türk olduğunu ve Nusayrilerin Yavuz Sultan Selim'in yaptığı baskı nedeniyle Türkçe konuşmaktan vazgeçip Arapça konuşmaya başladıklarını iddia etmektedir (Tankut, 1938, s. 12). Bu iddia Cumhuriyet'in problemlili olduğu İslam ve Osmanlı tarihine yaklaşımını göstermekle beraber, aynı zamanda dini olanla Türklüğü sekülerleştirerek Nusayrileri kazanma çabasını göstermektedir.

Kemalist rejimin otokton olma isteği Hasan Reşit Tankut'un ülkedeki bütün halkevelerine dağıtılan çalışmasından daha fazlasını gerektirmiş ve rejim ciddi bir propoganda başlatmıştır. Bunun için Kilisli tarihçi Necip Asım'dan Sancak'taki Alevi'lerin Türk olduğuna dair belge alınır fakat bu belge Türk tarih tezi ile uyumlu olmadığından Atatürk tarafından Alevilerin Eti Türkü olduğu tezi ileri sürülür (Sökmen, 1978, s. 97-98). Sancak'a da 1936 yılında Eti-Ata-Hata kelime benzeş(tir)mesi üzerinden Güneş-Dil teorisine uygun olarak Hatay ismi verilir.

Antropolijinin kullanımına Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılımından sonra da, dönemin trendine uygun olarak, önemli ölçüde devam edilir. Türk Dil Kurumu'nda Başuzman olan Ermeni Türkü Agop Dilaçar 1940'da Antakya'daki bir toplantıda iddia ettiği şey Hasan Reşit Tankut'un söylemini yeniden üretmekle beraber önemli bir noktada ondan ayrılır. O da şudur; geçmişte denenen 'vatan', 'ümme', 'devlet birliği' vb. aidiyet esaslarını reddetmekle kalmayıp Ziya Gökalp'in 'Türklük' mefhumunu reddetmek ve özü 'her Türk asıllı olan Türk'tür' olan Kemalizm Türkcülüğüne vurgu yapmaktadır (Dilaçar, 1940, s. 6-7). Aslında çok da söze gerek yoktur; 1920'lerden 1940'lara gelindiğinde Türk olmanın asli unsuru kültür olmaktan çıkıp ırka dönmüştür. Irk'ın territoryal manası da eksik bırakılmamıştır. Ankara Üniversitesi DTCF Profesörlerinden Celal Alagöz'ün 1943 yılında Fakülte açılış töreninde verdiği derste Hatay'ın Suriyeli değil fakat Anadolu ve Türk oluşunu Eti Türklüğünü de dikkate alıp hava şartlarının farklı olmasını kanıt sayarak tartışmıştır (Alagöz, 1944, s. 203-216).

Kemalist rejimin ikinci önemli Türkleştirme politikası eğitimidir. Eğitim bu dönemde milli kimlik inşasının merkezinde yer almış olup milletin duygu ve düşünce

birliğinin en önemli aracıdır (Üstel, 2009, s. 128). Bunu sağlamak için de bir ‘ilkokul seferberliği’ yaşanır. Bu dönemde Tarsus ve Adana’daki Nusayrilerin Türkleştirilmesi diğer vatandaşların Türkleştirilmesi süreci ile aynıdır. Oysa 1930’ların sonlarında Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde kurulan ‘Hars Komitalarının’ ve Antropolojinin başrolde olduğu farklı bir süreç izlemektedir. Kemalist rejim ilk on beş yıllık süreçteki Türkleştirme politikalarında neden değişikliğe gitmiştir? Bu değişiklikler Nusayrileri nasıl etkilemiştir?

İlk on sene içerisinde önemli badireler atlatmış olan rejim 1930’larda tahakkümünü konsolide etmek istemiştir. Ziya Gökalp’in kültürel milliyetçiliğinden ırkçı milliyetçiliğe geçiş ise farklı Kemalist gruplar arasındaki rekabeti başını Recep Peker’in çektiği ve Almanya ve İtalya’daki ırkçılık çalışmalarını ilgiyle izleyen Ülkü Dergisi grubunun kazanmasıdır. Bu dönemde Türkiye Sancak’ta Türk kültürü ve eğitimini ön plana çıkarmaya çalışmış ve Türkçe eğitim dili olarak kullanılmıştır. 1936’da ise artık Sancak’ın yakın zamanda ülke topraklarına katılacağı belirgenleşmeye başlamış dolayısıyla Türklüğü konsolide etmek için ‘Hars Komitaları’ özel bir yatırım aracı olmuşlardır.

Hars Komitalarının amacı “öz ana dillerini düzgün konuşamayan Türklerin Milli Kültür seviyesini her surette koruyarak, yükseltmek ve yaşadıkları muhitlerdeki Türk yurttaşları ile olan ailevi ve içtimai vaziyet ve münasebetlerinde daha sıcak ve kaynaşık bir duruma getirmektir” (Kineşçi, 2010, s. 73). Hars komitalarının görevleri arasında ‘Türkçe konuşmayı teşvik ve teshil etmek’, ‘Türkçe konuşmanın milli şeref ve menfaatlerinin emrettiği kutsal bir borç olduğunu telkin etmek’ ve ‘Nusayrilerin Türk ırkından olduklarını yayınlar yolu (propaganda) ile herkese göstermek’ gibi hedefler yer almıştır. Bunun anlamı Nusayrilerin devletin istediği o dönülmez yola girmesidir. Devlet bunu gerçekleştirmek için eğitim ve toplumsal kaynaşmayı öne sürerek 1937, 38 ve 39’da yüklü miktarda parayı Adana ve Mersin’deki halkevlerine aktarmıştır (Çağaptay, 2008, s. 108-113).

Benzeri bir süreç 1936’da Mustafa Kemal tarafından adı Antakya’dan Hatay’a dönüştürülen sancakta Yenigün gazetesi üzerinden 1930’lar boyunca devam etmiştir. 1937’de ise kentte açılan Halkevi aracılığıyla okuma-yazma seferberliği yoğunlaştırılmıştır. Halkevlerinin amacı Recep Peker’in ifadesiyle ‘ülkenin vatandaşlarını biraraya getirerek kültürel birliği sağlamaktır’ (Yeşilkaya, 2003, s. 61-66). Kültürel birliği sağlamanın yolu ise köye dahi giderek münevverlik etmekten,

okuma yazma bilmeyene yeni Türk harflerini öğretmekten geçmektedir. Öyle ki 1937’de Antakya halkevinde gece kurslarıyla okuma yazma öğrenenler köylerde öğretmen olarak görevlendirilerek hızla sonuç alma çabası içerisinde girilmiştir (Payaslı, 2011, s. 217-220). Köy köy dolaşıp propaganda yapan Türk taraftarları birçok Nusayri ileri geleninin halkevlerine kayıt yapmasını sağlamıştır.

Zaman içerisinde bunların yetersiz kalması üzerine, Türkiye’den bölgeye 120 öğretmen gönderilmiş, ayrıca Antakya doğumlu olup Türkiye’de yaşayan ve eğitim alan nüfusun bölgeye iskani sağlanmıştır (Khoury, 1987, s. 503; Melek, 1999, s. 40). 1938 ve 1939’da 10.000 Nusayriye ek olarak 22.000 Ermeni, 10.000 Sünni Arap ve 5000 Hıristiyan Arap’ın Antakya’dan ayrılmak zorunda kalması Kemalist rejimin homojenleştirme politikasının uygulamasını kolaylaştırmıştır (Aksoy, 2010, s. 210).

Buna ek olarak ilerleyen yıllarda il çapında bir demografi mühendisliği gerçekleşek; Nusayri nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelere Türkler tedrici olarak yerleştirilecek, Nusayriler de genişleyen kentte farklı mahallere taşınarak ‘homojenliklerini’ Türklükle buluşturacaklardır. Keza 1960’lardan itibaren Türkiye’de yaşanan göç dalgaları Nusayrilerin Türkiye’nin dört bir tarafına dağılmalarını sağlayacak ve homojen bir grup olma özelliklerini yavaş yavaş aşındıracaktır.

Kanaatimce Nusayriler için Türkleş(tir)me politikasının üçüncü ve son veçhesi Cumhuriyet’in laiklik ilkesidir. 1923’te resmi olarak kurulan Cumhuriyet’in 1924’te Halifeliği kaldırması ve sonrasında da laikliği teşvik edici pek çok uygulamayı yerine getirmesi Nusayrilere çekici gelmiştir denilebilir. Belki de bundan daha önemlisi Cumhuriyet’in din ve devlet işlerini birbirinden ayırarak toplumsal ve siyasal hayatta Sünni İslam’ın kamusal hayattaki etkisini ve görünürlüğünü azaltmasıdır. Nusayriler, yukarıda da belirttiğim üzere, Osmanlı döneminde özellikle Sünni halk tarafından Müslüman olarak kabul edilmemiş ve uğradıkları zulüm toplumsal belleklerine işlemiştir. Hilafetin kaldırılması ve izleyen laikleşme reformları dinin toplumsal ve siyasal hayatta azalan varlığına işaret etmektedir. Bu da Nusayrilerin teorik olarak, Osmanlı İmparatorluğu ile karşılaştırıldığında, daha rahat bir yaşam sürmesi ve zihnindeki travmaların tekrarlamayacağı anlamına gelmektedir. Fakat şu gerçeği de vurgulamak gerekir. Ne bütün Nusayriler Türkleştirme politikalarını kabul etmiş ne de Kemalist rejim bütün Nusayrileri Türk kabul etmiştir. 10.000 Nusayri’nin Antakya’yı terk etmesi sadece Türk devletinde yaşamak istememeleri ile açıklanamaz. Kanaatimce Nusayrilerin bir kısmı Türkleştirme politikalarına karşı çıkmış Arap

milliyetçisi Nusayri Zeki Arsuzi'yi izleyerek Arap etnik kimliğini ve Arapça'yı ön plana çıkarmıştır. Devletin 'vatandaşlık' vermeyi reddettiği Nusayriler konusunda ise bu kişilerin Kurtuluş savaşında Türk tarafını desteklemediği, Sancak meselesinde Arap tarafını desteklediği veya Nusayriler arasında ayrılıkçı duyguları beslediği vb. gerekçeleri vardır (Çağaptay, 2008, s. 108-113). Yani her Nusayri 'Türk' olamaz, hele ki etnik farkındalığı yüksek ve Arap milliyetçiliği geçmişi varsa.

Yukarıda genellikle yukarıdan aşağıya (top-down) politikaların nasıl işlediğini inceledik. Nusayriler arasında yukarıdaki üç Türkleştirme politikasının en etkili olanlarının eğitim ve laiklik olduğu söylenebilir. Erdinç Kineşçi'nin yaptığı alan araştırmasında eğitimin ve etnik kimliğin Nusayrileri nasıl etkilediği bir Nusayri tarafından ilginç bir şekilde açıklanmaktadır;

“Ezilmişliğin verdiği hırsı, herkes eğitime sarıldı. Diyeti ise Arapça'dan asıl kültürümüzden vazgeçmek oldu. Türkçe giderek Arapça'nın yerini alıyor; iki kuşak sonra evimizde Arapça konuşulmuyor olacak. Ama Araplık, siyasi ve milli bir dava değil bizim için. Etnik köken ve Arap kültürü ile eş anlamlı o kadar. Biz bu kimliğimizle varız. Yoksa bizi Eti Türk'ü sayıp asimile etmenin alemi yok”(Kineşçi, 2010, s. 72)

Bu yorumu bölgedeki birçok Nusayriden duymak olasıdır. Eğitimin Nusayrileri tam olarak Türkleştiremediği söylenebilirse de oldukça başarılı olduğu aşıkardır. Kineşçi'nin mülakat yaptığı 92 kişiden eğitim seviyesi en düşük olan Nusayriler lise eğitimi almışlardır[xcix]. Bu durum devletin 'etnik' aidiyetleri yerine dini aidiyetlerini öne çıkaran Nusayrileri kendisine bağlayıp onlara istediği aidiyeti aşılama fırsatını yeterince verdiğini göstermektedir.

Laiklik eğitimden sonra en etkili ikinci politika olmuştur. Antakya ve havalisinde oldukça saygı göre Nusayri şeyhi olan Mahmut Reyhani'nin kitaplarında laiklik politikalarından övgüyle söz edip sağladığı yararları değindiği görülmektedir. Öncelikle Atatürk'ün kişiliğini göklere çıkaran bu anlayış sonrasında Hilafet'in kaldırılmasını, ezanın Türkçe okunmasını, ve diğer devrimleri güçlü bir şekilde destekleyen ifadeler kullanmaktadır (Reyhâni, 1997c, s. 117-132). Sağladığı yararlar içinse Nusayrilerin bu rejim altında diğerleriyle insani düzeye geldiğine, başkalarıyla aynı haklara sahip olduklarına ve ezilmişlikten kurtulduklarına değinmektedir. Eskiden devlet dairelerinde çalışmanın Aleviler (Nusayriler) için mümkün olmadığını söyleyen Reyhani aslında bu 'eşitlik' anlayışının Türkleşmeye de katkılarından

motifler sunmaktadır. Fakat burada Reyhani'nin ciddi bir yanılığında olduğunu vurgulamak lazım. Nusayrilerin toplumsal statüsü modern Türkiye'de olumlu bir değişim göstermekle beraber Kemalist rejim Nusayrilere eşitlik sunmamış, aksine Türklük empoze etmiştir. Makbul vatandaş sıralamasına bakılacak olursa Nusayriler Müslüman olmaları ve 'Türkleştirilebilecek' olmaları nedeniyle ancak gayrimüslim azınlık gruplarından bir adım öndedir.

3.Sonuç

Nusayrilerin yukarıda kısaca tartışılan tarihleri iki kere yabancı olmuş ve ikisinde de devlete bağlı ve sadık bir cemaatin hikayesidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde önce devlet tarafından bile Müslüman olarak görülmeyen fakat hukuki düzenlemeler söz konusu olduğunda Müslüman sayılan ve vergi veren ancak askere gitmemek için isyan eden Nusayriler özellikle II.Abdülhamid'in politikalarıyla devlete bağlanmışlardır. Fakat Sünni halkın algısının değişmediğini ve özellikle bu grubun Sünni taifesine katılmasıyla elindeki ucuz işgücünü kaybedecek ağalar İslamlaştırmak- ki bu Nusayrilerin toplumun en alt tabakadaki halk oluşunun sona erdiği demektir- politikasına karşı çıkmışlardır. Her şeye rağmen, devlet Nusayrileri Müslüman olarak tanımış karşılığında da bağlılık ve sadakat almıştır.

Cumhuriyet dönemine bakıldığında ise özellikle 1930 ve 1940'larda Türkiye Cumhuriyeti devletinin Nusayrilere iyi davranmaya dikkat ettiği söylenebilir. Nusayrilerin sosyal durumlarının Cumhuriyetle beraber düzelmesi, vatandaş olma duygusu ve kendisini Müslüman kabul etmeyen halka karşı devletin bir koruma sağladığı düşüncesi onları Kemalizme eklemeyen bağlardır. Cumhuriyetle beraber Nusayri cemaatinin durumu Osmanlı ile karşılaştırıldığında görece iyileşmiş olmakla beraber Nusayrilerin vatandaşlık ilkesinden tümüyle yararlandığını söylemek mümkün değildir. Eğer Sancak'ın kaybedilmesi Suriye'deki Arap milliyetçiliğinin en büyük dinamiklerinden biri olmuşsa, Sancak'ın Türkiye'ye katılışı da Nusayri kimliğinin güçlenemeyip Türklüğe eklenmesinde en önemli tarihi sebeptir. Türkleştirme politikaları Nusayriler üzerinde oldukça başarılıdır zira Nusayriler kendi ayrı kimliklerinin farkında olsalar dahi Arap kimliklerini yavaş yavaş yitirmekte, Arapça yerini Türkçe'ye bırakmaktadır.

Türkiye'deki Nusayrilerin hikayesi aydınlatılmamış pek çok soru barındırmaktadır. Özellikle Nusayrilerin Lübnan dağlarındaki durumuna ilişkin çok az şey bilinmekte ve bu konuda Türkçe yayın yok denecek kadar azdır. Keza Nusayriler'in etnik

ve dini aidiyetlerinin, bölgedeki başka gruplarla karşılaştırıldığında, düşük olması düşündürücüdür. Mesela neden kimi Nusayriler Arsuzi'yi takip edip Arap milliyetçiliğini desteklemişken önemli sayıda Nusayri Türkiye'de kalmayı tercih etmiştir? Merhum Albert Hourani milliyetçi uyanışın Araplarda geç bir dönemde ortaya çıkmasını Arapların Türklerle paylaştığı ortak tarih ve din ve Türklerin Avrupa'daki başarısına bağlar. Ve fakat Sancak sorununun Arap uyanışı için bir dönüm noktası olduğunu belirtir (Hourani, 1983, s. 296). Bu bakış açısı bize Arapların Sancak meselesinde neden başarısız olduğu konusunda bir fikir vermekle beraber konuyu pek az aydınlatmaktadır. Bu başarısızlığın açıklanabilmesi için Arap milliyetçi hareketlerinin milliyetçi mobilizasyon için elindeki ekonomik ve toplumsal kaynakların ve devlet benzeri yapıların araştırılması gerekmektedir. Bu minvalde Nusayrilerin o dönemde cahil olması, en aşağı ekonomik ve toplumsal basamaklarda yer alması anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Akşin-Somel, S. (2010). Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi 1839-1908'. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksoy, E. (2010). Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 54, 199-212.
- Alagöz, C. (1944). Coğrafya Gözüyle Hatay. DTCF Dergisi, 2(2), 203-216.
- Alkan, M. Ö. (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Eğitim İstatistikleri, 1839-1924. İçinde Ş. Pamuk ve H. İncelik (Ed.), Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik (s. 125-146). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Aslan, C. (2005). Fellahların Sosyolojisi : Arapuşakları, Nusayriler, Hasibiler, Kilaziler, Haydariler, Arap Alevileri. Adana Karahan Kitabevi.
- Aydın, E. (2004). Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology in the 1930s: The Ulku Version of Kemalism, 1933-1936. Middle Eastern Studies, 40(5), 55-82.
- Aydın, S. (2009). Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: İrkçi Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü. İçinde A. İnel (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2. Cilt Kemalizm (s. 344-349). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1965). Türk Milliyeti. Ankara: M.S.B. Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı.
- Bar-Asher, M. M., ve Kofsky, A. (2002). The Nusayrî-'Alawî religion : an enquiry into its theology and liturgy. Leiden ; Boston: Brill.

- Bilgili, A. S. (2010). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana, Tarsus ve Mersin Bölgesi Nusayrileri (19-20. Yüzyıl). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 61-72.
- Bilgili, A. S., Tozlu, S., Akbulut, U. (2010). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler ve Nusayrilik (1745-1920). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Çağaptay, S. (2006). *Islam, secularism, and nationalism in modern Turkey : who is a Turk?* London ; New York: Routledge.
- Çağaptay, S. (2008). *Türkiye’de İslam, laiklik ve milliyetçilik Türk kimdir?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağatay, N., Çubukçu, İ. A. (1985). *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Demirbaş, E. (2004). *Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil: Nusayri Topluluğu Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Deringil, S. (2007). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dilaçar, A. (1940). *Alpin Irk, Türk Etnisi, ve Hatay Halkı* Ankara: CHP Konferanslar Serisi No:19.
- eş-Şehristani, A. (2005). *İslam Mezhepleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Fahmy, K. (2002). *All the Pasha’s Men: Mehmed Ali, His Army, and the Making of Modern Egypt*. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Fırlalı, E. R. (1990). *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Fırat, M. (2002). Fransa ile İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası* (pp. 279-292). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1997). *Tarih boyunca İslam mezhepleri ve Şiiilik*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gross, M. (1993). *Ottoman Rule in the Province of Damascus 1860–1909*. Washington: Bell ve Howell Company.
- Hourani, A. (1983). *Arabic thought in the liberal age, 1798-1939*. Cambridge Cambridgeshire ; New York: Cambridge University Press.
- Karpat, K. (1977). *Modern Turkey*. İçinde B. Lewis & P. M. Holt (Ed.), *The Cambridge History of Islam (Vol. 1B, pp. 527-565)*. Oxford: Oxford University Press.
- Karpat, K. (1988). *The Ottoman Ethnic and Confessional Legacy in the Middle East*. İçinde I. Rabinovich & M. Esman (Ed.), *Ethnicity, Pluralism and the State in the Middle East*. New York: Cornell University Press.

- Karpat, K. (2010). Etnik Yapılanma ve Göçler. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keser, İ. (2002). Nusayrilik: Arap Aleviliği. İstanbul: Çiviyazıları.
- Keser, İ. (2008). Kentsel dinamikler ve kamusal alan farklılaşması: Adana Nusayrileri (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Khoury, P. (1987). Syria and the French Mandate The Politics of Arab Nationalism 1920-1945. London: I.B. Tauris.
- Kineşçi, E. (2010). Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Siyasal Katılım, Tercihlerin Etkisi ve Partilerin Rolü: Hatay Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Konuralp, N. A. (1970). Hatay: Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi. İskenderun: Hatay Postası Basımevi.
- Mantran, R., & Sauvaget, J. (1951). Reglements Fiscaux Ottomans. Paris: Institut Français de Damas.
- Melek, A. (1999). Hatay Nasıl Kurtuldu. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Payaslı, V. (2011). Halkevlerinin Hatay'daki Faaliyetleri ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılım Süreci Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme 1937-1939. History Studies, 3, 217-220.
- Prochazka, S., & Prochazka-Eisl, G. (2010). The Plain of Saints and Prophets: The Nusayri - Alawi Community of Cilicia and its Sacred Places. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Reyhâni, M. (1997a). Alevilik ve Öncesi. İstanbul: Can Yayınları.
- Reyhâni, M. (1997b). Mezhepte Aleviler. İstanbul: Can Yayınları.
- Reyhâni, M. (1997c). Tarihte Aleviler. İstanbul: Can Yayınları.
- Said, B. (2000). Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Satloff, R. B. (1986). Prelude to conflict: communal interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936. Middle Eastern Studies, 22(2), 147-180.
- Serin, Ş. (1995). Allah ve Ehlibeyt'in Tanıtımı Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir? Adana: Koza Yayınları.
- Sinanoğlu, A. (1997). Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: Çağımızda Batınlık Örneği. Konya: Esra Yayınları.
- Sökmen, T. (1978). Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar. Ankara: Türkiye Tarih Kurumu.
- Talhamy, Y. (2008). The Nusayri Leader Isma'il Khayr Bey and the Ottomans (1854-58). Middle Eastern Studies, 44(6), 895-908.

- Talhamy, Y. (2011a). American Protestant Missionary Activity among the Nusayris (Alawis) in Syria in the Nineteenth Century. *Middle Eastern Studies*, 47(2), 215-236.
- Talhamy, Y. (2011b). Conscriptio among the Nusayris ('Alawis) in the Nineteenth Century. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 38(1), 23-40.
- Talhamy, Y. (March 2010). The Fatwas and the Nusayri/Alawis of Syria. *Middle Eastern Studies*, 46(2), 175-194.
- Tankut, H. R. (1938). Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında. Ankara: Ulus Basımevi.
- Tavil, M. G. (2000). Nusayriler Arap Alevilerin Tarihi. İstanbul: Çiviyazıları.
- Tekin, M. (1993). Hatay Tarihi. Antakya: Hatay Kültür Turizm ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Tümkiye, Y. (2004). Farklılığa Rağmen Bir Olmak : Nusayri Alevi Dünyasında Bir Gezi. İstanbul: Can Yayınları.
- Turan, A. (2000). İslam mezhepleri tarihi: İslam'da siyasi düşüncenin oluşumu. Samsun: Sidre Yayınları.
- Türk, H. (2005). Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrilik : İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Uluçay, Ö. (1996). Arap aleviliği : Nusayrilik. Adana: Gözde Yayıncılık.
- Üstel, F. (2009). Makbul Vatandaş'ın Peşinde II.Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Watenpaugh, K. D. (1996). "Creating Phantoms": Zaki al-Arsuzi, the Alexandretta Crisis, and the Formation of Modern Arab Nationalism in Syria. *International Journal of Middle East Studies*, 28(3), 363-389.
- Yerasimos, S. (2000). Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, N. (2003). Halkevleri : İdeoloji ve Mimarlık. İstanbul: İletişim Yayınları.

NUSAIRIER, ISLAMISIERUNGSPOLITIK UND DER BEGRIFF DES TÜRKENTUMS

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit untersucht die Beziehungen zwischen den Nusairiern, dem Osmanischen Reich und der Republik Türkei über die Islamisierungs- und Türkisierungs politik. Diese Arbeit stellt die These auf, dass, wenn auch die Islamisierungs politik bei den Nusairiern erfolglos blieb und Sultan Abdülhamit II. die Beziehungen zwischen den Nusairiern und dem Staat teilweise verbesserte, das Kemalistische Regime jedoch mit seiner Türkisierungs politik, die sich auf eine begrenzte Toleranz der Identität stützte, bedingten Erfolg erzielt hat. Trotz dieses (relativen) Erfolges des Staates hielt die Intoleranz gegenüber den Nusairiern seitens der Sunniten von der Osmanischen Zeit bis in die Gegenwart hinein kontinuierlich an. Die Geschichte der Nusairier in der Türkei ist mit der türkischen Modernisierung und dem geopolitischen Machteifer stark verwoben. In der kemalistischen Türkei wurden die Nusairier durch die Zusammenarbeit von Erziehung, Akademie und Staat, türkisiert, indem man dazu Säkularisierungspolitiken benutzte. Ebenso spielte der Sancak-Konflikt¹ als solches bei der Grenzziehung der Identität der Nusairier und des arabischen Nationalismus, wo sich die physischen und emotionalen Grenzen markierten, eine Schlüsselrolle. Die geringe Anzahl der in Türkei verbliebenen Nusairier und die schmerzhaft vergangene in der Osmanischen Zeit haben es dem Kemalistischen Regime leichter gemacht, Zugang zum Herzen und in den Verstand der Nusairier zu finden. Die Nusairier sind einer existentiellen Bedrohung ausgesetzt, da ihre Jugend gegenwärtig durch das Bildungssystem assimiliert wird und sie anders als ihre Eltern kein Arabisch mehr sprechen und kein Arabisch mehr lernen können.

Die vorliegende Arbeit gründet auf der Sichtung von originellen Archivadokumenten und der Sekundärquellen. Da jedoch der Zugang zu den Dokumenten in den Archiven der Republik hinsichtlich der Region Sancak und der Nusairier schwierig war, wurden hierbei Sekundärquellen herangezogen. Die Bedeutung dieser vorliegenden Arbeit liegt darin, dass hier zum ersten Mal auf der Makroebene die im Osmanischen

¹ Die ethnisch und religiös heterogene Region Sancak, die lange Zeit von den Osmanen verwaltet wurde, stand nach dem Ersten Weltkrieg unter der französischen Mandats Herrschaft und wurde schließlich 1939 an die Republik Türkei angegliedert. Die ehemalige Sancak-Region wird in der heutigen Türkei Hatay genannt, die als südlichst gelegene Provinz an Syrien grenzt. Anmerkung des Übersetzers.

Reich und während der Zeit der Republik gegen die Nusairier gerichtete und von Kontinuität und Unterbrechung gezeichnete Politik diskutiert wird.

Der erste Teil der Arbeit bewertet den Einfluss der Modernisierungsbemühungen der Osmanen auf die Nusairier und die Islamisierungspolitik von Sultan Abdülhamit II. Hierbei lässt sich feststellen, dass die Nusairier Widerstand gegen die Islamisierungspolitik zeigten und dass in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts eine Erweckungsbewegung entstand. Die Islamisierungspolitik von Sultan Abdülhamit II. war jedoch keine reine Sunnitisierungspolitik, da sie als Präventivmaßnahme gegen die Christianisierung der Nusairier durch die Missionare eine Rolle gespielt hat.

Der zweite Teil der Arbeit hinterfragt, wie die Türkisierungsbemühungen in der Zeit der Türkischen Republik aussahen. Bei der Analyse des Sancak-Konfliktes sieht man, wie der türkische und der arabische Nationalismus sowohl bei den Bewohnern der Region Sancak als auch bei den Nusairiern in Konkurrenz standen. Es stellt sich heraus, dass ein Teil der Nusairier es vorzog, in der Türkei zu bleiben, obwohl aus ihren Reihen temperamentvolle arabische Nationalisten wie Zaki al-Arsuzi hervorgingen. Gleichwohl wird – in der Arbeit – deutlich gezeigt, dass man sich nicht wirklich darüber im klaren ist, warum der nusairisch-arabische Nationalismus in der Region keine breite Basis finden konnte und welche Faktoren bei der Entscheidung der Nusairier, in der Türkei zu bleiben oder das Land zu verlassen, eine Rolle spielten. Schon bevor der Staatenbund über die Zukunft der Region Sancak eine Entscheidung traf, hatte das Kemalistische Regime in der Region politische, wirtschaftliche und kulturelle Investitionen in erheblichem Umfang getätigt. Auf der einen Seite versuchte man, die türkische Sprache und Kultur zu lehren, indem dafür Kurse eröffnet wurden, auf der anderen Seite hatte man alle Möglichkeiten mobilisiert, um die demographische Überlegenheit in Antiochia zu erlangen. Diese Maßnahmen wurden nach 1938 mit Hilfe der Akademie weitergeführt und man behauptete in der Zeit, in der Rassenstudien ihren Höhepunkt erreichten, dass die Nusairier wahre Türken seien.

Abschließend prüft diese Arbeit eingehend die Islamisierungs- und Türkisierungspolitik, denen die Nusairier in der letzten Phase des Osmanischen Reiches und in der frühen Phase der Republik ausgesetzt waren. Diese Arbeit liefert speziell im Falle der Nusairier eine Makroperspektive über diese beiden Politikbereiche, klärt dabei einige unbekannte Sachverhalte auf und diskutiert die Kontinuität und Bruchstellen. Die Islamisierungs- und Türkisierungsmaßnahmen üben weiterhin Einfluss auf die

gegenwärtige Lage der Nusairier aus. Da ein bedeutender Teil der Nusairier der arabischen Sprache nicht mächtig ist und sie auch nicht lernen kann, sind die Nusairier und ihre Kultur mit einer existentiellen Bedrohung konfrontiert.

Darüber hinaus ist die Frage der ethnischen Identität der Nusairier als Araber und ihre Beziehungen zum arabischen Nationalismus ein Thema, welches noch nicht ausreichend behandelt wurde. Dasselbe betrifft auch die Frage, warum einige Nusairier es bevorzugten in der Türkei zu bleiben, während andere es vorzogen nach Syrien zu auszuwandern. Abschließend sei angemerkt, dass die Frage, wie die Beziehungen zwischen den muslimischen und nicht-muslimischen Minderheiten bis in die 1940er Jahre in ganz Antiochia die Islamisierungs- und Türkisierungspolitik beeinflussten, ein Thema, das es wert ist, untersucht zu werden.

Schlüsselbegriffe: Nusairier, osmanisch-türkische Modernisierungsbemühungen, Islamisierung, Türkisierung, der Sancak-Konflikt, Identität